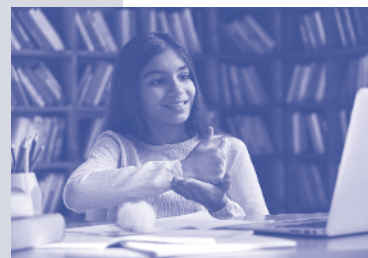

POROČILO O TEMELJNIH PRAVICAH ZA LETO – 2023

Leta 2022 je bil na področju varstva temeljnih pravic sicer dosežen napredek, a je bilo hkrati opazno tudi nazadovanje. *Poročilo o temeljnih pravicah za leto 2023*, ki ga je pripravila Agencija Evropske unije za temeljne pravice (FRA), povzema razvoj glavnih dogodkov na tem področju ter izpostavlja dosežke in področja, ki so še vedno zaskrbujoča. Predstavlja mnenja agencije FRA o glavnem razvoju dogodkov na obravnavanih tematskih področjih in podaja utemeljitve za ta mnenja. Pri tem ponazarja jedrnat, vendar informativen pregled glavnih izzivov na področju temeljnih pravic, s katerimi se spopadajo EU in njene države članice.

MNENJA AGENCIJE EVROPSKE UNIJE ZA TEMELJNE PRAVICE

1 [U SREDIŠČU]

Posledice vojne v Ukrajini za področje temeljnih pravic v EU

4
Izvajanje in uporaba Listine EU o temeljnih pravicah na nacionalni ravni

7
Enakost in nediskriminacija

10
Rasizem, ksenofobija in s tem povezana nestrpnost

13
Enakost in vključevanje Romov

17
Azil, vizumi, migracije, meje in integracija

19
Informacijska družba, zasebnost in varstvo podatkov

22
Otrokove pravice

25
Dostop do pravnega varstva: pravice žrtev in neodvisnost sodstva

27
Napredek pri izvajanju Konvencije o pravicah invalidov

Rokopis je bil dokončan aprila 2023.

Niti Agencija Evropske unije za temeljne pravice niti osebe, ki delujejo v njenem imenu, niso odgovorne za uporabo podatkov iz te publikacije.

Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije, 2023

Print	ISBN 978-92-9489-040-5	ISSN 2467-2556	doi:10.2811/906396	TK-AM-23-001-SL-C
PDF	ISBN 978-92-9489-077-1	ISSN 2467-2785	doi:10.2811/603368	TK-AM-23-001-SL-N

© Agencija Evropske unije za temeljne pravice, 2023

Reprodukcija je dovoljena z navedbo vira.

Za vsako uporabo ali reprodukcijo fotografij ali drugega gradiva, ki ni zaščiteno z avtorskimi pravicami Agencije Evropske unije za temeljne pravice, je treba pridobiti dovoljenje neposredno od imetnikov avtorskih pravic.

Viri fotografij:

Naslovnica: Insta_photos/iStock; Gorodenkoff/iStock; Louis Gouliamaki/AFP via Getty Images

Stran 1: © Louis Gouliamaki/AFP via Getty Images

Stran 2: © Katya Moskalyuk/Global Images Ukraine via Getty Images

Stran 3: © Hatim Kaghat/BELGA MAG/AFP via Getty Images

Stran 4: © European Communities

Stran 4: © Monkey Business/Adobe Stock

Stran 6: © Hunterframe/Adobe Stock

Stran 7: © Maskot/Getty RF

Stran 9: © Valentinrussanov/iStock

Stran 10: © CarlosBarquero/Adobe Stock

Stran 11: © Attila Kisbenedek/AFP via Getty Images

Stran 12: © Markus Scholz/picture alliance via Getty Images

Stran 13: © Serhii Hudak/Ukrinform/Future Publishing via Getty Images

Stran 15: © Attila Kisbenedek/AFP via Getty Images

Stran 16: © El Medina/AFP via Getty Images

Stran 17: © Eric Lalmand/BELGA MAG/AFP via Getty Images

Stran 18: © Jens Büttner/picture alliance via Getty Images

Stran 19: © Gorodenkoff/iStock

Stran 20: © DC Studio/Adobe Stock

Stran 21: © Peter Cade/Getty RF

Stran 22: © Dominika Zarzycka/SOPA Images/LightRocket via Getty Images

Stran 23: © Javier Fergo/picture alliance via Getty Images

Stran 24: © Stock Rocket/Adobe Stock

Stran 25: © Jan Woitas/picture alliance via Getty Images

Stran 26: © Uli Deck/picture alliance via Getty Images

Stran 27: © Halfpoint/iStock

Stran 28: © insta_photos/iStock

POSLEDICE VOJNE V UKRAJINI ZA PODROČJE TEMELJNIH PRAVIC V EU

Neizzvana agresivna vojna Rusije proti Ukrajini je povzročila množično notranje in zunanje razseljevanje prebivalstva. V Evropo je prispelo skoraj 8 milijonov ljudi, ki so zbežali iz Ukrajine. Skoraj 4 milijoni so prejeli začasno zaščito v EU. To razseljevanje je sprožilo ogromen val podpore in solidarnosti vlad, lokalnih oblasti in celotne družbe.

EU je direktivo o začasni zaščiti aktivirala prvič od njenega sprejetja leta 2001. V primeru množičnega prihoda razseljenih oseb, ki se ne morejo vrniti, zagotavlja osebam, razseljenim zaradi vojne, pravico do zakonitega prebivanja in dostopa do dela, nastanitve, socialne pomoči, izobraževanja in zdravstvenega varstva. Velika večina oseb, ki bežijo iz Ukrajine, je žensk in mnoge skrbijo za otroke in/ali starejše osebe, zato je treba pri zagotavljanju dostopa do določenih storitev upoštevati vidik spola in jih ciljno usmeriti. Storitve morajo vključevati tudi podporo žrtvam spolnega nasilja in izkoriščanja.

Agencija Evropske unije za temeljne pravice (agencija FRA) je začela izvajati vrsto dejavnosti za prepoznavanje izzivov in predlaganje rešitev za vse vidike, zajete v direktivi o začasni zaščiti in zakonodaji EU o trgovini z ljudmi, kaznivih dejanjih iz sovraštva in pravicah žrtev kaznivih dejanj, ki se uporabljajo za upravičence do začasne zaščite.

Upravičenci do začasne zaščite, med katerimi je večina žensk in otrok, morajo imeti dostop do primerne nastanitve ali, če je potrebno, prejeti sredstva za nastanitev, kot je določeno v členu 13 direktive o začasni zaščiti. Poleg tega Listina EU o temeljnih pravicah ščiti pravico do pomoči pri pridobitvi stanovanj, ki naj zagotovi dostojno življenje vsem, ki nimajo zadostnih sredstev (člen 34).

Vendar pa v več državah članicah še vedno obstajajo ovire pri zagotavljanju primerne in varne nastanitve. Gre predvsem za težave pri sklepanju dolgoročnih dogovorov, zagotavljanju dostopa do pomoči pri nastanitvi in sistematičnem varnostnem preverjanju zasebnih ponudnikov nastanitve. To potrjujejo ugotovitve iz raziskave agencije FRA iz leta 2022 z naslovom *Fleeing Ukraine* (Beg iz Ukrajine): šest od desetih anketirancev je v času raziskave bivalo v zasebnem stanovanju ali hiši. Kot težavi sta bila navedena pomanjkanje zasebnosti (navedlo 36 % anketirancev) in pomanjkanje mirnega/ločenega prostora, v katerem bi se otroci lahko učili (navedlo 23 % anketirancev). Poleg tega je morala več kot polovica anketirancev v celoti ali delno plačati nastanitev.

MNENJE AGENCIJE FRA 1.1

Ob upoštevanju posebnih potreb razseljenih oseb, ki bežijo pred rusko invazijo na Ukrajino, bi morale države članice EU, kadar je to mogoče, dati prednost zagotavljanju ustrezne dolgoročne nastanitve. Države članice EU bi morale preveriti, ali so zasebne nastanitve cenovno dostopne, varne in primerne, zlasti za ženske in otroke. Osebe, ki nudijo nastanitev, bi morale prejeti neko obliko finančnega ali drugega nadomestila.

Uspešne stanovanjske rešitve za razseljene osebe iz Ukrajine bi morale biti tudi podlaga za dolgoročne strategije za splošnejšo obravnavo pomanjkanja nastanitve za prosilce za azil v številnih državah članicah. Smernice in podpora ustreznih agencij EU, kot sta agencija FRA in Agencija Evropske unije za azil, lahko pomagajo pri izvajanju takšnih ukrepov tako, da se pri tem zagotavlja spoštovanje temeljnih pravic.

MNENJE AGENCIJE FRA 1.2

Države članice bi morale upravičencem dočasne zaščite pomagati pri iskanju zaposlitve, ki ustreza njihovim kvalifikacijam in spretnostim, pri registriranih delodajalcih. To bi lahko dosegli z nadaljnjim spodbujanjem pilotnega projekta EU Talent Pool, ki ga je vzpostavila Evropska mreža za sodelovanje služb za zaposlovanje (EURES) v okviru Evropskega organa za delo (ELA). Ta pilotni projekt olajšuje usklajevanje znanj in spretnosti upravičencev dočasne zaščite z registriranimi delodajalci. Za zaščito razseljenih oseb pred tveganjem za izkoriščanje na delovnem mestu bi morali Evropski organ za delo in inšpektorati za delo držav članic okrepiti sodelovanje, tudi s skupnimi inšpekcijskimi pregledi v sektorjih z visokim tveganjem. Delovne inšpekcije bi bilo treba izvajati za izboljšanje zagotavljanja informacij in kot priložnosti za ozaveščanje, skupaj z ukrepi za spremljanje in izvrševanje v zvezi s pogoji zaposlovanja.

MNENJE AGENCIJE FRA 1.3

Države članice EU bi morale okrepiti prizadevanja za čim zgodnejše vključevanje razseljenih otrok iz Ukrajine v običajne šole in ustanove za varstvo otrok, pri čemer bi bilo treba ustrezno upoštevati njihov jezik in kulturo. Posebno pozornost bi bilo treba nameniti invalidnim otrokom, zlasti tistim, ki so bili nameščeni v ustanovah, da se zagotovi ustrezna obravnava njihovih posebnih potreb po dostopnosti in dodatni podpori. To vključevanje bi olajšalo njihovo socializacijo in prispevalo k normalizaciji njihovega vsakdanjega življenja. Za zagotavljanje jezikovnega pouka, povečanje števila zaposlenih ter povečanje zmogljivosti otroškega varstva in šol bi bilo treba uporabiti nacionalna sredstva in sredstva EU.

V skladu s členom 12 direktive o začasni zaščiti se mora splošna nacionalna zakonodaja v državah članicah, ki se uporablja za prejemke iz dela, dostop do sistemov socialne varnosti v zvezi z zaposlitvijo ali samozaposlitvenimi dejavnostmi in druge pogoje zaposlitve, uporabljati tudi za upravičence dočasne zaščite. Člena 1 in 31 Listine zagotavljata temeljne pravice do človekovega dostojanstva ter poštenih in pravičnih delovnih pogojev.

Vendar na splošno dve tretjini anketirancev iz raziskave agencije FRA iz leta 2022 z naslovom *Fleeing Ukraine*, starejših od 16 let, v času raziskave nista imeli plačanega dela. Trije od desetih anketirancev, ki so opravljali plačano delo, so doživeli neko obliko izkoriščanja na delovnem mestu. Agencija FRA je v preteklih raziskavah ugotovila, da te kršitve niso vedno ustrezno kaznovane in da direktiva o sankcijah zoper delodajalce pred hudim izkoriščanjem v delovnih razmerjih ščiti le migrante z neurejenim položajem.

V skladu s členom 14 direktive o začasni zaščiti morajo države članice EU otrokom, ki uživajo začasno zaščito, omogočiti dostop do izobraževanja pod enakimi pogoji kot svojim državljanom. Vendar se v šole zaradi pomanjkanja šolskega prostora, nezadostnega števila zaposlenih ali jezikovnih ovir še vedno vpisuje malo razseljenih otrok iz Ukrajine.

Kot kažejo ugotovitve iz raziskave agencije FRA iz leta 2022 z naslovom *Fleeing Ukraine*, se skoraj dve tretjini otrok, razseljenih iz Ukrajine, udeležuje spletnega izobraževanja, ki ga zagotavljajo ukrajinske oblasti. Več kot četrtnina otrok, starih od 12 do 15 let, je kot glavni razlog za opustitev šolanja navedla, da nimajo stalnega prebivališča, petina pa, da niso bili sprejeti v šolo.

Tudi pomanjkanje ustanov za varstvo otrok je pomembna ovira za dostop do zaposlitve, zlasti za ženske, ki predstavljajo večino iz Ukrajine razseljenih odraslih, kar je potrdila raziskava agencije FRA iz leta 2022 z naslovom *Fleeing Ukraine*.

Velika večina od 4 milijonov ljudi, ki so zbežali pred agresivno vojno Rusije proti Ukrajini in se do konca leta prijavili za začasno zaščito ali podobne nacionalne programe zaščite v EU, so ženske in mnoge skrbijo za otroke in/ali starejše osebe. Ena od glavnih ovir za dostop do zaposlitve – poleg nezadostnega znanja jezika države gostiteljice – so po ugotovitvah iz raziskave agencije FRA iz leta 2022 z naslovom *Fleeing Ukraine* obveznosti v zvezi s skrbjo za otroke in starejše. Vendar so države članice EU v svojih ukrepih neenakomerno upoštevale vidik spola in posebne potrebe razseljenih žensk.

Po vsej EU so bila ugotovljena tudi tveganja za spolno izkoriščanje, prijavljenih in preiskanih je bilo več primerov. Člena 20 (enakost pred zakonom) in 21 (prepoved diskriminacije) Listine EU o temeljnih pravicah zahtevata dodatna prizadevanja in ciljno usmerjene ukrepe nacionalnih organov, da se vsem razseljenim osebam, ki bežijo pred vojno, zagotovi splošen enak dostop do vseh pravic in storitev, ki jih nudi direktiva o začasni zaščiti.

V skladu s členom 17 direktive o začasni zaščiti aktiviranje programa začasne zaščite za razseljene osebe, ki bežijo pred vojno proti Ukrajini, ne preprečuje uveljavljanja pravice, da zaprosijo za azil. Približno tretjina anketirancev raziskave agencije FRA iz leta 2022 z naslovom *Fleeing Ukraine* je vložila prošnjo za azil. Vendar se delež oseb, ki zaprosijo za azil, razlikuje po državah članicah.

Ljudje, ki zapuščajo konflikt in nasilje, lahko bežijo iz takih razmer v okoliščinah in z določenimi značilnostmi, zaradi katerih se v skladu s *pravnim redom* EU na področju azila štejejo bodisi za begunce bodisi za druge upravičence do mednarodne zaščite. Uvodna izjava 12 in člen 3(5) direktive potrjujeta, da priznanje začasne zaščite ne vpliva na posebno pravico držav članic, da zagotovijo ugodnejše statuse zaščite.

Dolgotrajna vojna in posledična nezmožnost varne vrnitve tudi ob koncu vojne zahtevata, da države članice po izteku podaljšane začasne zaščite izvajajo trajne rešitve za zaščito razseljenih oseb. Če se takšne rešitve ne izvajajo, obstaja tveganje, da razseljene osebe ostanejo v negotovosti in brez možnosti za samostojno integracijo v državah članicah gostiteljicah.

MNENJE AGENCIJE FRA 1.4

Velika večina oseb, ki bežijo iz Ukrajine pred rusko invazijo, je žensk in mnoge skrbijo za otroke in/ali starejše osebe, zato je treba pri zagotavljanju dostopa do določenih storitev upoštevati vidik spola in jih ciljno usmeriti. Storitve morajo vključevati tudi podporo žrtvam spolnega nasilja in izkoriščanja. Čeprav je direktiva o začasni zaščiti spolno nevtralna, države članice EU njenih določb o dostopu do nastanitve, zaposlitve, izobraževanja, storitev zdravstvenega in socialnega varstva ne bi smele uporabljati „brez upoštevanja spola“. Države članice bi morale pri svojih prizadevanjih v zvezi s tem razmisliti o iskanju podpore ustreznih agencij EU, kot sta Evropski inštitut za enakost spolov in agencija FRA.

MNENJE AGENCIJE FRA 1.5

Države članice bi morale zagotoviti uporabo smiselnih pravnih možnosti, ki po prenehanju programa začasne zaščite EU omogočajo nemoten in trajnosten prehod iz statusa začasne zaščite v druge statuse zaščite v skladu z zakonodajo EU ali nacionalno zakonodajo. Uporabo teh trajnih statusov zaščite, vključno z določitvijo statusa na skupinski podlagi in kanali, ki vodijo v dolgotrajno prebivanje, bi bilo treba podpreti tudi s programi finančne podpore EU za zmanjšanje dolgoročnih stroškov vključevanja razseljenih oseb iz Ukrajine v družbe gostiteljice.

2

IZVAJANJE IN UPORABA LISTINE EU O TEMELJNIH PRAVICAH NA NACIONALNI RAVNI

Strategija EU za okrepitev uporabe Listine o temeljnih pravicah za obdobje 2020–2030 in z njo povezani sklepi Sveta iz leta 2021 so še naprej ključni dokumenti, ki usmerjajo ustrezno ukrepanje na ravni EU in nacionalni ravni. Na nacionalni ravni so se sodni postopki še naprej sklicevali na Listino, včasih pa tudi na zakonodajne postopke. Sicer pa uporaba Listine ostaja omejena.

Še vedno je v nacionalnih, regionalnih in lokalnih upravah težko najti primere politik, osredotočenih na Listino. Sredstva EU se uporabljajo izjemoma. V uredbi o skupnih določbah je izrecno navedena obveznost upoštevanja Listine. Drug pomemben element Listine na nacionalni ravni zadeva na novo vzpostavljene kontaktne točke za Listino v nacionalnih upravah.

Nacionalne institucije za človekove pravice v izbranih državah članicah so zagotovile strokovni prispevek o Listini v zakonodajnih, upravnih ali sodnih postopkih. Vendar pa nacionalne institucije za človekove pravice in civilna družba še vedno niso dovolj usposobljene ali ozaveščene, da bi Listino aktivneje uporabljale pri svojem delu. Zdi se, da je potreba po stalnem pravosodnem usposabljanju o Listini vse bolj prepoznana in Evropska komisija jo financira.

Listina se uporablja na zvezni, regionalni in občinski ravni. V strategiji EU o Listini za obdobje 2020–2030 je poudarjeno spodbujanje uporabe Listine na vseh ravneh. Glede na navedeno pa se zdi, da države članice niso zagotovile strukturiranega sodelovanja pri izvajanju strategije o Listini, na primer opredelitve jasnih ciljev, mejnikov in časovnih okvirov.

Dobrih primerov redne uporabe Listine na nacionalni, regionalni in lokalni ravni je malo. Večinoma se nanašajo na spremljanje porabe sredstev EU. Zdi se, da ni dovolj splošnih ukrepov na vseh ravneh izvršilne veje oblasti, kot je bilo zahtevano v sklepih Sveta iz leta 2021 o okrepitvi uporabe Listine.

V teh sklepih je zapisano, da bi se lahko kontaktne točke za Listino uporabljale za spodbujanje in usklajevanje krepitve zmogljivosti, izmenjavo informacij in ozaveščanje o Listini. Do konca leta 2022 je 24 držav članic že vzpostavilo kontaktne točke za Listino. Postopek je še potekal le na Irskem in Malti ter v Sloveniji. Vendar pa bo treba še naprej razvijati njihov potencial za izmenjavo znanja in njihovo usklajevalno vlogo.

Kot kažejo dokazi, je stanje boljše na področju usposabljanja, saj se za pravosodne delavce vse pogosteje organizira usposabljanje v zvezi z Listino. Vendar se zdi, da je podobno usposabljanje za javne uslužbenke na voljo v zelo redkih državah članicah.

Na regionalni in lokalni ravni je stanje slabše. Listina je tam uporabna v enaki meri, vendar se zdi, da usposabljanje v zvezi z Listino ni na voljo. Zdi se, da se le nekaj občin posebej osredotoča na temeljne pravice, kot je na primer navedla agencija FRA v poročilu z naslovom *Human rights cities in the EU: A framework for reinforcing rights locally* (Mesta človekovih pravic v EU: okvir za lokalno krepitev pravic).

Uredba o skupnih določbah vključuje horizontalne omogočitvene pogoje (člen 9(1)) in tematske omogočitvene pogoje (člen 15(1)), na primer v zvezi z invalidnostjo in vključevanjem Romov. V skladu s to uredbo (člen 8) morajo države članice organizirati in izvajati celovito partnerstvo za izvajanje ustreznih skladov EU, ki temelji na pristopu upravljanja na več ravneh in zagotavlja sodelovanje „nevladnih organizacij in teles, odgovornih za spodbujanje socialne vključenosti, temeljnih pravic, pravic invalidov, enakosti spolov in nediskriminacije“. Države članice bi morale sprejeti ukrepe, s katerimi bi zagotovile, da načrtovanje, izvajanje, spremljanje in pregledovanje sredstev EU poteka v tesnem sodelovanju s civilno družbo in vsemi drugimi ustreznimi deležniki, tudi na regionalni in lokalni ravni.

Leta 2022 je le nekaj držav članic začelo sprejemati ukrepe za izvrševanje uredbe o skupnih določbah v skladu z Listino. Ti ukrepi segajo od sprejetja smernic, ki pojasnjujejo obveznosti iz Listine pri izvajanju skladov EU, do konkretnjših ukrepov, kot je ustanovitev odborov za spremljanje in pritožbenih mehanizmov. Vloga nacionalnih institucij za človekove pravice in civilne družbe v takih odborih se med državami članicami razlikuje, od dejavne vloge pri *predhodnih* pregledih vseh projektov v skladu z Listino in obravnave pritožb, prek svetovalne funkcije do popolne odsotnosti njihove vloge.

Žal je doslej le ena država članica v postopku spremljanja skladnosti izrecno upoštevala Konvencijo ZN o pravicah invalidov, čeprav je ta konvencija zavezujoča za vse države članice EU in samo EU. Zdi se tudi, da se pri tem ne spoštuje načelo vključevanja invalidov iz člena 26 Listine.

MNENJE AGENCIJE FRA 2.1

Države članice bi morale okrepiti promocijo in poznavanje Listine na vseh ravneh nacionalne uprave, v sodstvu in na področju kazenskega pregona. To bi lahko zajemalo izmenjavo znanja prek kontaktne točke za Listino in usposabljanja za pravosodne delavce, ki uporabljajo pravo EU na nacionalni, regionalni in lokalni ravni. Države članice, ki še niso vzpostavile kontaktnih točk za Listino, bi morale to storiti in proaktivno spodbujati uporabo razpoložljivih virov, orodij za usposabljanje in gradiva o Listini za krepitev zmogljivosti in izmenjavo znanja.

Občine so pozvane, naj postanejo „mesta človekovih pravic“ in vključijo Listino v vse svoje dejavnosti. Pozvane so, naj uporabljajo okvir agencije FRA za krepitev pravic na lokalni ravni, ki zajema orodja za vključevanje standardov na področju človekovih pravic, vključno z Listino, v njihovo delo.

Institucije EU bi si morale dodatno prizadevati za promocijo Listine na nacionalni in podnacionalni ravni, in sicer s ciljno usmerjenim financiranjem držav članic, lokalnih in regionalnih oblasti ter multiplikatorjev znanja ter z zbiranjem in izmenjavo najboljših praks na področju krepitve zmogljivosti.

MNENJE AGENCIJE FRA 2.2

Za zagotovitev popolnega spoštovanja Listine pri izvajanju skladov Unije bi morale države članice ustanoviti dovolj vključujoče odbore za spremljanje. Javni organi, pristojni za temeljne pravice, na primer nacionalne institucije za človekove pravice, in organizacije civilne družbe bi morali biti vključeni v take odbore in imeti vsaj formalno svetovalno vlogo. Pristojni organi držav članic bi morali poročati o ustreznem upoštevanju njihovih mnenj.

Da bi lahko nacionalne institucije za človekove pravice in civilna družba učinkovito sodelovale v procesu spremljanja, bi jim morale države članice zagotoviti zadostna finančna sredstva in ustrezno usposabljanje.

Države članice bi morale v skladu z uredbo o skupnih določbah zagotoviti, da njihovi odbori za spremljanje poleg skladnosti z Listino o temeljnih pravicah upoštevajo tudi skladnost s Konvencijo ZN o pravicah invalidov, kot je predvideno v uredbi o skupnih določbah.

MNENJE AGENCIJE FRA 2.3

Institucije EU in države članice bi morale v okviru svojih ukrepov za okrepitev uporabe Listine EU o temeljnih pravicah in pravne države okrepiti vse ustrezne akterje v nacionalnih sistemih človekovih pravic. To vključuje redno spremljanje državljanskega prostora ter dejavno vključevanje akterjev civilne družbe in drugih zagovornikov človekovih pravic na podlagi podatkov, ki jih zbira agencija FRA.

Države članice bi morale sprejeti ukrepe za zagotavljanje ustreznih preiskav in sankcij proti tistim, ki napadajo zagovornike človekovih pravic, jih nadlegujejo ali jim grozijo.

Države članice in EU bi morale še naprej financirati operativne zmogljivosti civilne družbe, ki vključujejo posebno usposabljanje o Listini. Države članice so pozvane tudi, naj uporabijo program Državljeni, enakost, pravice in vrednote za financiranje usposabljanja v zvezi z Listino ter razpoložljiva orodja, ki so jih razvile agencija FRA in druge institucije.

Države članice bi morale zagotoviti, da različne vladne službe komunicirajo in sodelujejo z zagovorniki pravic in organizacijami civilne družbe.

Države članice bi morale zagotoviti, da nacionalne institucije za človekove pravice in akterji civilne družbe delujejo v spodbudnem okolju, v katerem je njihovo delovanje zagotovljeno z ustreznimi operativnimi viri. Če popolnoma neodvisne nacionalne institucije za človekove pravice še ne obstajajo, bi jih morale države članice ustanoviti.

Evropski parlament in Evropska komisija sta prepoznala ključno vlogo civilne družbe pri spodbujanju in varovanju pravic, zapisanih v Listini. Da bi lahko civilna družba učinkovito opravljala to nalogo, je treba vzpostaviti spodbudno okolje.

Dokazi agencije FRA kažejo, da se organizacije civilne družbe po vsej EU soočajo z izzivi pri dostopu do financiranja, zaščiti pred nadlegovanjem, grožnjami in napadi, dostopu do pravnega varstva, udeležbi pri političnem odločanju in komuniciranju z javnimi organi. V državah članicah je na voljo več primerov obetavnih praks, ki se večinoma nanašajo na možnosti financiranja in boljše sodelovanje.

Poleg uspešnega državljanskega prostora se strategija o Listini sklicuje tudi na ključno vlogo nacionalnih institucij za človekove pravice. Poudarja, da nacionalne institucije za človekove pravice „spremljajo uporabo, izvajanje in spodbujanje Listine na terenu, zagotavljajo informacije in podporo žrtvam kršitev temeljnih pravic ter sodelujejo z nacionalnimi institucijami, da bi se izboljšali njihova uporaba Listine in ozaveščenost o njej“. Ob koncu obdobja poročanja je imelo 19 držav članic nacionalne institucije za človekove pravice z akreditacijo statusa A, štiri države članice so imele nacionalne institucije za človekove pravice s statusom B, Romunija je imela nacionalno institucijo za človekove pravice s statusom C, le Češka, Italija in Malta niso imele akreditirane nacionalne institucije za človekove pravice.

3

ENAKOST IN NEDISKRIMINACIJA

Sprejemanje direktive o enakem obravnavanju je od leta 2008 zastalo. Pravni okvir za kazniva dejanja iz sovraštva in sovražni govor še vedno ne zagotavlja zadostne zaščite za lezbijke, geje ter biseksualne, transspolne in interpolne osebe (LGBTI). Evropska komisija je leta 2022 predlagala zakonodajo, katere cilj je okrepiti pooblastila in neodvisnost organov za enakost.

Prizadevanja za spodbujanje pravic lezbijk, gejev, biseksualnih, transspolnih, nebinarnih, interpolnih in queer oseb (LGBTIQ) so potekala na ravni EU in nacionalni ravni, zlasti v zvezi z družinskim statusom in starševstvom. V EU je prišlo do nekaterih sprememb, ki zajemajo dodatne razloge za diskriminacijo, kot so socialno-ekonomski status, zdravstveno stanje in telesni videz.

Diskriminacija iz različnih razlogov je še vedno prisotna po vsej EU. Člen 21 Listine EU o temeljnih pravicah prepoveduje vsakršno diskriminacijo na podlagi spola, rase, barve kože, etničnega ali socialnega porekla, genetskih značilnosti, jezika, vere ali prepričanja, političnega ali drugega mnenja, pripadnosti narodnosti manjšini, premoženja, rojstva, invalidnosti, starosti ali spolne usmerjenosti. V skladu s sekundarnim pravom EU so zato nekatere zaščitene lastnosti iz člena 19 PDEU (spol in rasa ali etnično poreklo) bolj zaščitene kot druge (vera ali prepričanje, invalidnost, starost in spolna usmerjenost). To povzroča umetno hierarhijo razlogov, ki omejuje širino in obseg zaščite pred diskriminacijo na ravni EU. Predlagana direktiva o enakem obravnavanju bi to vrzel zapolnila, vendar soglasje v Svetu, ki je bilo potrebno za sprejetje predloga Komisije iz leta 2008, še vedno ni doseženo.

Letos so se ponovno pojavili poskusi prekinitve zastoja pri tem ključnem instrumentu, zlasti pozivi k hitremu sprejetju instrumenta v Evropskem ekonomsko-socialnem odboru in resolucijah Evropskega parlamenta.

MNENJE AGENCIJE FRA 3.1

EU in njene države članice bi morale še naprej raziskovati vse možnosti za zagotavljanje celovite in dosledne zaščite pred diskriminacijo na podlagi vere ali prepričanja, invalidnosti, starosti ali spolne usmerjenosti na vseh ključnih področjih življenja.

MNENJE AGENCIJE FRA 3.2

EU in države članice bi morale poskrbeti, da lahko organi za enakost dosežejo polni potencial in učinkovito prispevajo k izvrševanju vseh direktiv o enakosti. To pomeni zagotoviti organom za enakost dovolj široka pooblastila ter jim dodeliti ustrezne človeške, finančne in tehnične vire za učinkovito in neodvisno izvajanje vseh z zakonom predpisanih nalog.

EU bi morala zagotoviti hitro sprejetje dveh zakonodajnih predlogov Komisije za določitev zavezujočih standardov za organe za enakost v Uniji, da bo spodbujala enako obravnavo in se borila proti diskriminaciji iz vseh razlogov na področjih, določenih v direktivah o enakosti.

Organi za enakost spodbujajo enako obravnavo z uveljavljanjem uporabe protidiskriminacijske zakonodaje EU. Dokazi agencije FRA dosledno kažejo, da so pristojni organi, ustanovljeni za pomoč pri zagotavljanju enakopravnega dostopa do pravnega varstva za vse žrtve diskriminacije, redko opozorjeni na primere diskriminacije.

Glavne naloge organov za enakost so zagotavljanje pomoči žrtvam diskriminacije pri vložitvi pritožb, spremljanje diskriminacije in poročanje o njej ter ozaveščanje ljudi o njihovih pravicah. Organi za enakost se kljub bistvenemu delu, ki ga opravljajo, še naprej srečujejo z različnimi izzivi, povezanimi z njihovo neodvisnostjo, pooblastili in pristojnostmi, pa tudi s pomanjkanjem ustreznih človeških, finančnih in tehničnih virov ter omejeno zmožnostjo prispevanja k razvoju politike. Za učinkovito izvajanje obstoječe zakonodaje o enakosti so potrebne močne in neodvisne strukture ter mehanizmi za krepitev spoštovanja zakonodaje, pa tudi povečanje zaupanja javnosti v organe, katerih naloga je zagotavljati in spodbujati vrednote enakosti.

Pri tem je vloga učinkovitih organov za enakost ključnega pomena. To poudarja Komisija v zakonodajnih predlogih za okrepitev organov za enakost s ciljem, da se jim zagotovijo neodvisnost, viri in pristojnosti, da bodo lahko učinkoviteje ščitili žrtve in preprečevali diskriminacijo.

MNENJE AGENCIJE FRA 3.3

Države članice EU naj še naprej sprejemajo in izvajajo posebne ukrepe (vključno z nacionalnimi akcijskimi načrti za enakost LGBTIQ+), da bi lezbijkam, gejem, biseksualnim, transspolnim, nebinarnim, interspolnim in queer osebam zagotovili polno uživanje temeljnih pravic. Pri tem bi morale ustrezno upoštevati *smernice za strategije in akcijske načrte za izboljšanje enakosti oseb LGBTIQ*, ki jih je pripravila podskupina za enakost oseb LGBTIQ in potrdila skupina na visoki ravni za nediskriminacijo, enakost in raznolikost.

Države članice EU naj redno zbirajo in uporabljajo podatke o enakosti iz sistema SOGIESC za pripravo političnih in pravnih ukrepov na podlagi dokazov.

Države članice bi morale sprejeti vse ustrezne ukrepe za učinkovit boj proti sovražnemu govoru in obravnavo škodljivih posledic homofobnih in transfobnih izjav v javnih razpravah, političnih kampanjah in medijih ter na internetu.

Leta 2022 je več držav članic sprejelo ukrepe za spodbujanje temeljnih pravic lezbijk, gejev, biseksualnih, transspolnih, interspolnih in queer oseb+ (osebe LGBTIQ+) z uvedbo pravnih sprememb in ukrepov politike na področjih, kot so status istospolnih družin, posvojitve in starševstvo, poenostavljeni postopki za priznanje spola na podlagi samoodločbe ter preprečevanje in kaznovanje sovražnega govora in zločinov iz sovraštva. V več državah članicah, v katerih je bil zakonodajni okvir neustrezen, so sodišča utrla pot zakonodajnim spremembam ali zagotovila njihovo ustrezno izvrševanje.

Nekatere države članice so sprejele pravne in politične ukrepe, ki ogrožajo temeljno pravico do enakega obravnavanja oseb LGBTIQ+. To očitno vpliva na povečanje sovražnosti in nasilja nad skupnostjo LGBTI ter strahu med njimi, njihovimi družinami in drugimi državljani, ki se soočajo z represijo zaradi podpore enakosti. Še posebno zaskrbljujoč pojav je sovražni govor, saj dodatno spodbuja diskriminacijo. Hkrati je redno zbiranje podatkov o spolni usmerjenosti, enakosti spolov, spolni identiteti, spolnem izražanju in spolnih značilnostih (SOGIESC) v večini držav članic še vedno redko. At the same time, regular collection of sexual orientation, gender identity, gender expression and sex characteristics (SOGIESC) equality data remains rare in most Member States.

„Večplastna diskriminacija“ se pojavi, kadar več razlogov deluje hkrati in medsebojno vpliva tako, da so neločljivo povezani in povzročijo posebne vrste diskriminacije. Strokovni delavci na tem področju priznavajo, da obravnavanje diskriminacije z zornega kota enega samega razloga ne zajema različnih načinov, kako ljudje doživljajo diskriminacijo v vsakodnevnem življenju. Vendar zakonodaja EU ljudi še ne ščiti popolnoma pred večplastno diskriminacijo.

Evropska mreža nacionalnih organov za enakost (Equinet) je navedla, da je treba razširiti seznam razlogov za diskriminacijo, da bi vključeval socialno poreklo in/ali socialno-ekonomski status, družinski status, genetsko dediščino, zdravstveno stanje, telesni videz itd.

MNENJE AGENCIJE FRA 3.4

EU in države članice bi morale razmisliti o vključitvi večplastne diskriminacije v veljavno zakonodajo.

4

RASIZEM, KSENOFOBIIJA IN S TEM POVEZANA NESTRPNOST

Diskriminacija na podlagi rase ali etničnega porekla, kazniva dejanja, storjena zaradi predsodkov, in rasistični govor so bili v letu 2022 še vedno zelo razširjeni. Dokazi kažejo znake sistemskega rasizma, tudi v okviru kazenskega pregona. Ruska agresija proti Ukrajini je privedla do novih primerov sovražnega govora in nasilnih napadov v nekaterih državah članicah EU.

Evropska komisija je nadaljevala postopke za ugotavljanje kršitev proti 12 državam članicam zaradi nepopolne ali nenatančne vključitve okvirnega sklepa o rasizmu in ksenofobiji v nacionalno zakonodajo. Hkrati je več držav članic spremenilo zakonodajo, da bi inkriminirale kazniva dejanja iz sovraštva in sovražni govor. Evropski parlament je države članice tudi pozval, naj zagotovijo popolno izvajanje in učinkovito spremljanje direktive o rasni enakosti.

Evropska komisija je pozvala države članice, naj do konca leta 2022 sprejmejo nacionalne akcijske načrte za boj proti rasizmu, kot predvidevata akcijski načrt EU za boj proti rasizmu in strategija EU za boj proti antisemitizmu in negovanje judovskega življenja. To je storila le približno polovica držav. Nekatere države članice so si načrtno prizadevale olajšati prijavljanje rasističnih incidentov; okrepile so dostop žrtev do podpore, zaščite in pravnega varstva.

Okvirni sklep Sveta o rasizmu in ksenofobiji (2008/913/PNZ) določa skupni kazenskopravni pristop k oblikam rasizma in ksenofobije, ki pomenijo sovražni govor in kazniva dejanja iz sovraštva. Evropska komisija je nadaljevala postopek za ugotavljanje kršitev proti 12 državam članicam, ki navedenega okvirnega sklepa niso v celoti in pravilno vključile v nacionalno zakonodajo. Hkrati je več držav članic spremenilo kazenske zakonike, da bi inkriminirale kazniva dejanja iz sovraštva in sovražni govor, ter sprejelo ukrepe za lažje poročanje o rasističnih incidentih.

Rasizem je v letu 2022 še naprej predstavljal resne izzive po vsej EU. Uradni in neuradni podatki kažejo, da so se rasistična kazniva dejanja iz sovraštva in incidenti sovražnega govora nadaljevali. Poleg tega so mednarodni in nacionalni organi za človekove pravice izrazili zaskrbljenost zaradi vse pogostejšega sovražnega govora na spletu, ki ga pogosto izvajajo mediji ali politiki ter je usmerjen proti judom, muslimanom in etničnim manjšinam.

Člen 21 Listine EU o temeljnih pravicah prepoveduje vsakršno diskriminacijo na podlagi etničnega porekla ali rase. Podobno direktiva o rasni enakosti (2000/43/ES) prepoveduje vsakršno diskriminacijo na podlagi narodnosti ali rase pri dostopu do izobraževanja, zaposlitve in storitev, vključno s stanovanji in zdravstvenim varstvom. Kot navajajo poročila nacionalnih organov za spremljanje človekovih pravic, številne države članice določb direktive še vedno ne izvajajo v celoti.

Komisija je nadaljevala postopke za ugotavljanje kršitev proti trem državam članicam, ki so diskriminirale romske otroke v izobraževanju. Ugotovitve iz anket in testiranja diskriminacije razkrivajo, da so leta 2022 etnične manjšine, vključno z migranti, še naprej doživljale diskriminacijo na različnih področjih življenja.

Zaradi vztrajnih dokazov o sistemskem rasizmu so evropski in mednarodni organi pozvali k ciljno usmerjenim prizadevanjem za obravnavanje rasizma, ki se kaže v širši politični in socialni prikrajšanosti oseb z rasnim poreklom ali poreklom iz etničnih manjšin.

MNENJE AGENCIJE FRA 4.1

Države članice EU bi morale v celoti in pravilno prenesti in uporabljati določbe Okvirnega sklepa Sveta o boju proti rasizmu in ksenofobiji. Med drugim bi morale sprejeti potrebne ukrepe za zagotovitev, da rasistični ali ksenofobični motiv velja za oteževalno okoliščino ali da sodišča tak motiv upoštevajo pri določanju kazni.

MNENJE AGENCIJE FRA 4.2

Države članice EU bi morale bistveno izboljšati učinkovitost svojih ukrepov in institucionalnih ureditev za polno uporabo določb direktive o rasni enakosti, zlasti kar zadeva učinkovite, sorazmerne in odvračilne sankcije v primeru kršitev obveznosti iz te direktive. Države članice naj okrepijo prizadevanja za boj proti rasizmu v vseh pojavnih oblikah, vključno s sistemskim rasizmom.

MNENJE AGENCIJE FRA 4.3

Države članice EU naj čim prej pripravijo posebne nacionalne akcijske načrte ali strategije za boj proti rasizmu, rasni diskriminaciji, antisemitizmu, ksenofobiji in povezanim oblikam nestrpnosti. Da bi nacionalne politike podprle in odražale nacionalna prizadevanja na terenu, bi jih bilo treba preoblikovati v konkretne ukrepe in delovanje na regionalni in lokalni ravni. Države članice bi morale poskrbeti, da pri oblikovanju, izvajanju in spremljanju nacionalnih akcijskih načrtov za boj proti rasizmu vsi ukrepi temeljijo na participativnem pristopu, upoštevajo zanesljive podatke o enakosti in izhajajo iz njih.

MNENJE AGENCIJE FRA 4.4

Države članice EU naj povečajo obseg usposabljanja za uradnike organov kazenskega pregona. Izboljšati bi morale tudi ocenjevanje obstoječih zaščitnih ukrepov proti rasizmu, vključno z uvedbo zanesljivih sistemov za oceno uspešnosti. Države članice bi morale zagotoviti hitro in neodvisno preiskovanje primerov policijskega nasilja proti migrantom in etničnim manjšinam ter pomoč žrtvam pri poročanju o kršitvah policije.

Organi kazenskega pregona bi morali izdati posebne, praktične in uporabne smernice proti diskriminatornemu etničnemu profiliranju policistov pri opravljanju njihovih nalog. Te smernice je treba vključiti v standardne operativne postopke in kodekse ravnanja ter o njih sistematično obveščati najbolj izpostavljene policiste.

Na svetovni konferenci ZN proti rasizmu so se države članice zavezale, da bodo okrepile prizadevanja za boj proti rasizmu. Enaindvajset let pozneje je izvajanje v EU pomanjkljivo.

Poziv k sprejetju nacionalnih akcijskih načrtov za boj proti rasizmu do konca leta 2022, kot predvidevata akcijski načrt EU za boj proti rasizmu in strategija EU za boj proti antisemitizmu in negovanje judovskega življenja, je izpolnjen le na pol. Do konca leta 2022 je imela približno polovica držav članic posebne akcijske načrte za boj proti rasizmu ali vključene ukrepe, 15 držav članic pa je imelo samostojno strategijo za boj proti antisemitizmu ali pa so boj proti antisemitizmu vključile v širše strategije. V nekaterih državah so ciljno usmerjena prizadevanja potekala na lokalni in regionalni ravni, kar odraža boljše razumevanje, da je treba rasizem obravnavati na vseh ravneh ter z usklajenim in participativnim pristopom.

Evropski in mednarodni organi so pozvali k ukrepanju za odpravo rasizma v postopkih kazenskega pregona in diskriminatornega profiliranja. Takšno vedenje je v nasprotju z načeli Mednarodne konvencije o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije in drugimi mednarodnimi standardi, vključno s standardi, ki jih vsebujejo Evropska konvencija o človekovih pravicah in povezana sodna praksa Evropskega sodišča za človekove pravice ter Listina EU o temeljnih pravicah. Evropska komisija v priporočilih proti rasizmu in nestrpnosti prav tako poudarja pozitivno obveznost policije v boju proti rasizmu in rasni diskriminaciji.

Leta 2022 so primeri policijskega nasilja morda vključevali rasno in ksenofobno diskriminacijo. Istega leta so bili odkriti tudi dokazi o nezakonitem etničnem profiliranju. Rasistični incidenti in nezakonito etnično profiliranje zmanjšujejo zaupanje v organe in lahko privedejo do nezadostnega prijavljanja kaznivih dejanj in odpora do javnih organov. Države članice so še naprej vlagale v usposabljanje na področju človekovih pravic in boja proti rasizmu za uradnike organov kazenskega pregona.

5

ENAKOST IN VKLJUČEVANJE ROMOV

Do leta 2022 je večina držav članic EU pripravila akcijske načrte in začela izvajati nacionalne strateške okvire za doseganje ciljev strateškega okvira EU za enakost, vključevanje in udeležbo Romov za leto 2030. Med letom je večina držav članic pripravila tudi nacionalne akcijske načrte za učinkovito izvajanje jamstva za otroke, v katerih se več držav članic osredotoča na krepitev izobraževanja in vključevanja romskih otrok.

Agencija FRA je predstavila rezultate raziskave o Romih, ki je bila izvedena leta 2021. Ugotovitve iz raziskave kažejo, da je bil od zadnje raziskave iz leta 2016 napredek v boju proti anticiganizmu in pri prizadevanjih za enak dostop do izobraževanja, zaposlovanja, stanovanj in zdravja zelo majhen ali pa ga sploh ni.

Leta 2022 se temeljne pravice Romov in potujočih skupin še vedno ne spoštujejo v celoti. Anticiganizem, diskriminacija, revščina in socialna izključenost ter kazniva dejanja iz sovraštva in sovražni govor še naprej vplivajo na nesorazmerno število Romov in potujočih skupin po vsej EU. Smrtni primeri kot posledica policijskega nasilja do romskih žrtev v letu 2022 kažejo, da je treba na področju kazenskega pregona obravnavati institucionalni rasizem.

MNENJE AGENCIJE FRA 5.1

Države članice bi morale sprejeti nujne ukrepe, s katerimi bi vsem Romom, ki živijo v segregiranih naseljih v razmerah hude stanovanjske prikrajšanosti, zagotovile dostop do dostojnih stanovanj, ki so dostopna, cenovno sprejemljiva, okoljsko varna, zdrava in nesegregirana.

Da bi to dosegle, bi morale uporabiti razpoložljiva sredstva EU, kot je predvideno v členu 3 Uredbe (EU) 2021/1058 o Evropskem skladu za regionalni razvoj in Kohezijskem skladu, specifični cilj (iii) Spodbujanje socialno-ekonomskega vključevanja marginaliziranih skupnosti, gospodinjstev z nizkimi dohodki in prikrajšanih skupin, tudi ljudi s posebnimi potrebami, s celostnimi ukrepi, vključno s stanovanjskimi in socialnimi storitvami.

Podatki iz raziskave agencije FRA o Romih, objavljeni leta 2022, kažejo, da velik delež Romov živi v nesprejemljivih stanovanjih, v segregaciji in brez najosnovnejših dobrin, pogosto celo brez dostopa do čiste vode iz vodovoda.

Evropski parlament je oktobra 2022 v resoluciji o položaju Romov, ki živijo v naselbinah po vsej EU, pozval Komisijo in države članice, naj nujno, celovito in učinkovito obravnavajo položaj Romov, ki živijo v naseljih, z ustreznimi kratkoročnimi in dolgoročnimi politikami, podprtimi z zadostnimi sredstvi EU in nacionalnimi sredstvi. Evropski parlament v tej resoluciji tudi poudarja, da te katastrofalne razmere, kot tudi negativne psihološke in sociološke posledice segregacije ne vplivajo le na ljudi, ki živijo v takšnih naselbinah, temveč tudi na širšo skupnost.

MNENJE AGENCIJE FRA 5.2

Države članice naj vzpostavijo platforme in krepijo zmogljivosti romske civilne družbe, vključno z ženskami, otroki in mladimi. Države članice bi morale razmisliti o obetavnih praksah v drugih državah EU in v celoti izkoristiti sredstva EU za vzpostavitev platform za sodelovanje z organizacijami civilne družbe ter lokalnimi in regionalnimi deležniki pri izvajanju, spremljanju in pregledovanju nacionalnih akcijskih načrtov in strategij.

V priporočilu Sveta EU iz leta 2021 o enakosti, vključevanju in udeležbi Romov (2021/C 93/01) je poudarjeno, da bi morale države članice okrepiti dejansko udeležbo Romov in posvetovanje z njimi. Romski civilni monitor za leto 2022 potrjuje, da sta se intenzivnost in kakovost sodelovanja Romov in nevladnih organizacij pri pripravi nacionalnih strateških okvirov za Rome in nacionalnih akcijskih načrtov izboljšali v primerjavi s preteklostjo. Kljub temu pa v več državah članicah udeležba civilne družbe sploh ni zagotovljena in le nekaj držav članic je začelo vzpostavljati trajnostne in široko reprezentativne platforme za Rome ter krepiti zmogljivosti romske civilne družbe, da bi zagotovile polno sodelovanje na vseh ravneh.

Svet EU v svojem priporočilu iz leta 2021 o enakosti, vključevanju in udeležbi Romov (2021/C 93/01) poziva države članice EU, naj spremljajo in ocenjujejo izvajanje nacionalnih strateških okvirov. Komisija v akcijskem načrtu EU za boj proti rasizmu poziva države članice, naj ob polnem spoštovanju nacionalnih okvirov preidejo k zbiranju in uporabi podatkov o enakosti na podlagi rase ali narodnosti, da bi zajele tako subjektivne izkušnje z diskriminacijo in viktimizacijo kot sistemske vidike rasizma in diskriminacije.

Razpoložljivi podatki o enakosti so še vedno delni in niso usklajeni med državami, viri podatkov in zbiralci podatkov. To se kaže tudi v pomanjkanju podatkov o Romih, ki bežijo pred agresivno vojno Rusije proti Ukrajini. Leta 2022 je več držav članic pospešilo razvoj novih zbirk podatkov ali izboljšalo podatke, zbrane z nacionalnimi popisi prebivalstva, da bi vključili podatke o enakosti.

Nekatere države članice so za zbiranje podatkov in dokumentiranje primerov anticiganizma pooblastile nove ali obstoječe organe za človekove pravice. Vendar vsa prizadevanja za zbiranje podatkov še niso bila v skladu z načeli za zbiranje podatkov Urada visokega komisarja Združenih narodov za človekove pravice in priporočili skupine EU na visoki ravni za nediskriminacijo, enakost in raznolikost, opredeljenimi v smernicah EU o zbiranju in uporabi podatkov o enakosti na podlagi rase ali narodnosti.

V členu 14 Listine EU o temeljnih pravicah (Listina) je zapisana pravica do izobraževanja. Eden od štirih sektorskih ciljev strateškega okvira EU za Rome je, da morajo imeti otroci vseh ras in narodnosti enak dostop do izobraževanja. To je tudi v skladu z direktivo o rasni enakosti.

Komisija je v evropski strategiji oskrbe pozvala države članice, naj zagotovijo enake možnosti za romske otroke. Tako je storil tudi Svet v svojem priporočilu o uvedbi evropskega jamstva za otroke.

Kot kaže raziskava agencije FRA iz leta 2021 o Romih, je razlika v izobraževanju med romskimi otroki in otroki iz splošnega prebivalstva še vedno znatna, saj je stopnja osipa po nižji srednji šoli visoka. Segregacija v izobraževanju se je od leta 2016 celo povečala.

FRA OPINION 5.3

Države članice EU bi si morale še naprej po najboljših močeh prizadevati za zagotavljanje učinkovitega spremljanja z rednim zbiranjem in uporabo podatkov o enakosti. V okviru teh prizadevanj je treba spremljati porabo sredstev ter ukrepe in programe za doseganje ciljev na področju enakosti, vključevanja in udeležbe Romov za leto 2030.

Države članice naj zagotovijo skladnost zbiranja podatkov, vključno z nacionalnimi popisi, s pristopom k podatkom, ki temelji na človekovih pravicah. Ustrezno morajo upoštevati smernice EU o zbiranju in uporabi podatkov o enakosti na podlagi rase ali narodnosti.

Države članice bi morale spodbujati in dejavno pospeševati sodelovanje med civilno družbo, akademskimi krogi, organi za enakost in statističnimi uradi, da bi olajšale poročanje in redno spremljanje diskriminacije, anticiganizma in kaznivih dejanj iz sovraštva.

MNENJE AGENCIJE FRA 5.4

Države članice EU bi morale za celovito izvajanje direktive o rasni enakosti odpraviti vsakršno segregacijo Romov na področju izobraževanja in zbirati dokaze o njej.

Države članice bi morale nacionalna sredstva in sredstva EU prednostno nameniti in uporabljati za zagotavljanje kakovostnega izobraževanja in več priložnosti za usposabljanje romskih otrok ter vključiti romsko civilno družbo v oblikovanje, izvajanje in spremljanje svojih nacionalnih ukrepov.

MNENJE AGENCIJE FRA 5.5

Države članice EU bi morale okrepiti prizadevanja za odpravo revščine in socialne izključenosti Romov. Za to bodo potrebni ciljno usmerjeni ukrepi, ki združujejo plačano zaposlitev in dodeljevanje socialnih transferjev, da bi dosegli cilj za leto 2030 glede odpravljanja vrzeli v revščini med Romi in splošnim prebivalstvom, kot se zahteva v strateškem okviru EU za Rome.

Države članice bi morale v svojih nacionalnih akcijskih načrtih za jamstvo EU za otroke do leta 2030 posebej obravnavati romske otroke. Pri tem morajo upoštevati ugotovitve in priporočila iz posebnih študij za države, ki sta jih pripravila Sklad Združenih narodov za otroke in Evropska komisija.

Države članice bi morale v tesnem sodelovanju z romskimi organizacijami civilne družbe in skupnostmi opredeliti, načrtovati in izvajati učinkovite ukrepe za privabljanje romskih žensk na trg dela, da se okrepi njihova ekonomska neodvisnost in se jih zaščiti pred revščino.

Zmanjšanje revščine in socialne izključenosti ter premostitev socialno-ekonomske vrzeli je eden od treh horizontalnih ciljev strateškega okvira EU za Rome. Evropsko jamstvo za otroke je vodilna pobuda EU, katere namen je poskrbeti, da ima vsak otrok v Evropi, ki je izpostavljen tveganju za revščino ali socialno izključenost, dostop do najosnovnejših pravic, kot sta zdravstveno varstvo in izobraževanje. Romske otroke opredeljuje kot posebej prikrajšane in poziva države članice, naj obravnavajo njihove potrebe.

Evropski parlament je v resoluciji iz julija 2022 pozval k odpravi revščine žensk in označil romske ženske za posebej ranljivo skupino. Krovni cilj EU v akcijskem načrtu za evropski steber socialnih pravic je zmanjšati število ljudi, ki jim grozi revščina ali socialna izključenost, za najmanj 15 milijonov. To je treba vsakomur zagotoviti z zjamčenimi plačami in ustreznimi minimalnimi dohodki za tiste, ki nimajo zadostnih sredstev.

Najnovejši podatki agencije FRA iz desetih držav članic EU kažejo, da so v letu 2021 štiri od petih (80 %) Romov, vključno z otroki, še vedno živeli v gospodinjstvih, ki jim grozi revščina, in resni materialni prikrajšanosti (48 %). Kot je ugotovljeno v Romskem civilnem monitorju za leto 2022, nacionalne strategije in akcijski načrti za Rome revščine in socialne zaščite večinoma ne obravnavajo.

6

AZIL, VIZUMI, MIGRACIJE, MEJE IN INTEGRACIJA

Kot je opisano v osrednjem poglavju tega poročila, je začetek agresivne vojne Rusije proti Ukrajini povzročil prijavo skoraj 4 milijonov razseljenih oseb po vsej EU. Hkrati se je zaradi povečane globalne mobilnosti po pandemiji covid-19 povečalo število nezakonitih prehodov meje v EU.

Na več točkah na zunanji meji EU so poročali o resnih in vztrajnih kršitvah pravic. Skupaj s pomanjkanjem hitrih in učinkovitih preiskav pomenijo resne izzive za pravno državo. Kršitve temeljnih pravic na mejah so se poslabšale in nekaznovanje nezakonitih dejanj se nadaljuje, saj kršitve niso obravnavane.

Pritisk državnih organov in drugih akterjev na organizacije civilne družbe, ki branijo pravice migrantov in beguncev na mejah, se povečuje. Predpisi EU za reformo azilnih politik so še vedno v postopku pri sozakonodajalcu EU. Poteka revizija mehanizma za nadzor uporabe schengenskih pravil, pri čemer se več pozornosti namenja temeljnim pravicam. Pravni instrumenti za vzpostavitev sistemov informacijske tehnologije na področju svobode, varnosti in pravice vsebujejo več zaščitnih ukrepov za temeljne pravice; zdaj je glavni izziv njihova uporaba v praksi.

Za begunce, razen tistih, ki bežijo pred rusko invazijo na Ukrajino, so zakonite poti za doseg varnosti v EU še vedno omejene. Zaradi naraščajočega števila prisilnih razselitev po vsem svetu nekateri poskušajo priti na varno tako, da prihajajo na nezakonit način. Kadar nezakonito prečkajo ali poskušajo prečkati zunanje meje EU, se v več državah članicah EU srečujejo s kršitvami pravic.

Takšne kršitve temeljnih pravic so resne, se ponavljajo in so razširjene. Številna poročila vključujejo ravnanja uradnikov, ki bi lahko po nacionalni zakonodaji pomenila huda kazniva dejanja. Kljub temu nacionalni pravosodni sistemi obravnavajo le malo primerov. To lahko privede do občutka nekaznovanosti.

Civilna družba je ključni element evropske strukture temeljnih pravic in ima ključno vlogo pri podpiranju človekovih pravic. Nasprotja med organizacijami civilne družbe, ki ščitijo pravice migrantov in beguncev, na eni strani ter državnimi organi in nedržavnimi akterji na drugi strani se povečujejo.

MNENJE AGENCIJE FRA 6.1

V letnih poročilih Schengenskega sveta in Komisije o stanju schengenske ureditve bi bilo treba eno točko dnevnega reda ali rubriko nameniti stanju temeljnih pravic na mejah.

Države članice EU bi morale na podlagi strokovnega znanja agencije FRA vzpostaviti ali okrepiti nacionalne mehanizme za spremljanje spoštovanja temeljnih pravic na svojih mejah.

MNENJE AGENCIJE FRA 6.2

Evropska komisija bi si morala še naprej prizadevati za vključevanje spoštovanja temeljnih pravic v schengensko ocenjevanje. Evropska komisija bi morala pri pregledu nacionalnih programov držav članic EU uporabiti vse zaščitne ukrepe za temeljne pravice, ki so vključeni v pravne instrumente EU, s katerimi sta bila ustanovljena Sklad za azil, migracije in vključevanje ter instrument za upravljanje meja in vizume v okviru Sklada za integrirano upravljanje meja.

Sekundarna zakonodaja EU v zvezi z azilom, mejami in priseljevanjem vsebuje pomembna jamstva za temeljne pravice. V letu 2022 je bila bolj osredotočena na njihovo operacionalizacijo. To ponazarja revizija schengenskega ocenjevalnega in spremljevalnega mehanizma. To velja tudi za postopke v zvezi s prejemanjem sredstev EU. Strokovni delavci še vedno ne poznajo dovolj teh zaščitnih ukrepov, jih ne vključujejo v delo in ne ukrepajo v skladu z njimi.

MNENJE AGENCIJE FRA 6.3

EU bi morala razmisliti o zagotovitvi mehanizma za neodvisen pregled obsežnih informacijskih sistemov. Takšen mehanizem bi zagotovil stalno, neodvisno in strokovno pregledovanje vpliva obsežnih informacijskih sistemov EU na področju svobode, varnosti in pravice na temeljne pravice in dostojanstvo ljudi. Izkušnje neodvisnega pregledovalca zakonodaje o terorizmu v Združenem kraljestvu bi lahko bile pobuda za zanesljiv in trajnostni mehanizem, ki bi bil neodvisen od Evropske komisije in agencij EU, vključenih v upravljanje ali podpiranje delovanja teh informacijskih sistemov.

Nadaljevalo se je delo na obsežnih sistemih informacijske tehnologije (IT) na ravni EU, da bi olajšali upravljanje meja, podprli azilne postopke in zmanjšali tveganja v zvezi z notranjo varnostjo. Osebnih podatki, vključno z biometričnimi podatki, o skoraj vseh državljanih tretjih držav, ki prebivajo v EU ali potujejo vanjo, se bodo obdelovali v šestih obsežnih informacijskih sistemih EU.

Številni zaščitni ukrepi, ki jih vsebuje pravo EU, so namenjeni zmanjševanju tveganj za kršitve temeljnih pravic, če se ustrezno izvajajo. Vendar pa informacijski sistemi EU šele začenjajo delovati in še vedno ugotavljamo, kako več vidikov deluje skupaj. Njihov potencialno velik vpliv na temeljne pravice je zato še naprej delno neznan.

7

INFORMACIJSKA DRUŽBA, ZASEBNOST IN VARSTVO PODATKOV

V letu 2022 so se vedno znova postavljala vprašanja o rabi umetne inteligence, moderiranju spletnih vsebin, hrambi podatkov, tehnologijah za prepoznavanje obraza ter dostopu do elektronskih dokazov in njihovi uporabi v kazenskih preiskavah. Kako lahko kar najboljše izkoristimo vse razpoložljive podatke ob spoštovanju varstva podatkov in drugih zaščitnih ukrepov za temeljne pravice?

Na ravni EU so se krepile razprave o ustreznih zaščitnih ukrepih za številne uporabe umetne inteligence. Vse večja pozornost je bila namenjena temeljnim pravicam.

Mednarodne institucije in nacionalne vlade so razpravljale o tem, koliko dostopa do osebnih podatkov smejo imeti policija in pravosodni organi. Krepile so se pobude, ki dovoljujejo uporabo sodobnih tehnologij nadzora in dostop do podatkov za varnostne namene. Vzporedno s tem so se krepili tudi pomisleki sodišč, organizacij civilne družbe in javnih organov.

Pogajanja o aktu o umetni inteligenci so v letu 2022 vztrajno napredovala. Evropski parlament je predložil veliko število predlogov sprememb, Svet pa je decembra sprejel skupni pristop. Oba sozakodajalca sta bila naklonjena uvedbi odločnejših zaščitnih ukrepov za temeljne pravice v predlaganem besedilu. Vendar bi bilo še vedno mogoče dodatno okrepiti zaščitne ukrepe za temeljne pravice, na primer v postopku ugotavljanja skladnosti (predlagana člen 43 in Priloga VII).

Razprave o opredelitvi pojma umetne inteligence potekajo, pri čemer se kažejo nekatere težnje, ki bi lahko bistveno omejile področje uporabe opredelitve. Tako bi se številne aplikacije in uporabe umetne inteligence, ki lahko negativno vplivajo na temeljne pravice, izključile iz okvira predlaganega zakona.

Vzporedno s temi zakonodajnimi prizadevanji na ravni EU so nekatere države članice leta 2022 sprejele posebne ukrepe za zagotovitev varne, s temeljnimi pravicami skladne uporabe umetne inteligence na nacionalni ravni, kot sta uvedba posebnega nadzornika za umetno inteligenco ali ocena vpliva umetne inteligence na temeljne pravice.

MNENJE AGENCIJE FRA 7.1

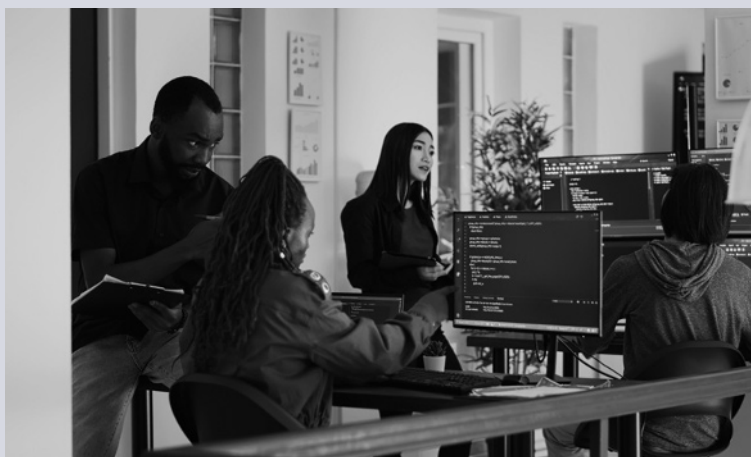
Sozakodajalca EU bi morala v predlogu akta o umetni inteligenci zagotoviti ustrezno sklicevanje na zaščitne ukrepe za temeljne pravice. Splošna opredelitev umetne inteligence bi morala preprečiti omejevanje njenega področja uporabe, saj bi to lahko neupravičeno omejilo področje zaščite v zakonu. Obstoječe zakone, kot so zakoni o varstvu podatkov in nediskriminaciji, bi bilo treba uporabljati tudi za obravnavo izzi- vov na področju temeljnih pravic, ki jih prinaša uporaba umetne inteligence, saj se ti zakoni uporabljajo tako na spletu kot zunaj njega.

MNENJE AGENCIJE FRA 7.2

Evropska komisija bi morala v svojih izvedbenih smernicah zagotoviti, da ponudniki spletnih storitev razlagajo in izvajajo obveznosti, določene v aktu o digitalnih storitvah, na način, ki je skladen s temeljnimi pravicami, na primer v zvezi s tveganjem za prekomerno odstranjevanje vsebin in svobodo izražanja.

Leta 2022 je bil sprejet prelomni zakon, akt o digitalnih storitvah. To je pomemben korak k varnejšemu spletnemu okolju, v katerem so temeljne pravice uporabnikov boljše zaščitene. Hkrati so nekatere organizacije civilne družbe izrazile pomisleke, ker akt dopušča možnost, da ga ponudniki spletnih storitev izvajajo na načine, ki lahko škodujejo temeljnim pravicam, predvsem svobodi izražanja, in sicer tako, da zaradi previdnosti prekomerno odstranjujejo vsebine, da bi se izognili negativnim sankcijam.

Akt o digitalnih storitvah vsebuje več določb, katerih cilj je povečati varstvo temeljnih pravic. Vsebuje zahtevo, da zelo velike spletne platforme redno ocenjujejo tveganja za temeljne pravice in pripravljajo ukrepe za zmanjšanje tveganj. Zagotavlja tudi boljši dostop do podatkov, ki jih hranijo ali ustvarjajo spletne platforme. To bo nadzornim organom in neodvisnim, preverjenim raziskovalcem omogočilo, da ocenijo tveganja za temeljne pravice.

MNENJE AGENCIJE FRA 7.3

Države članice EU bi morale svojo zakonodajo o hrambi podatkov uskladiti s sodno prakso Sodišča EU, da preprečijo splošno in neselektivno hrambo podatkov pri ponudnikih telekomunikacijskih storitev. Poleg tega bi morale države članice zagotoviti, da nacionalna zakonodaja vključuje strogo preverjanje sorazmernosti ter ustrezne postopkovne zaščitne ukrepe za učinkovito zagotavljanje temeljnih pravic do zasebnosti in varstva osebnih podatkov.

Nacionalne vlade so si leta 2022 prizadevale za pravne pobude, namenjene okrepitvi dostopa organov pregona do podatkov za odkrivanje in preiskovanje kaznivih dejanj. Direktiva o hrambi podatkov je bila leta 2014 razveljavljena, Sodišče Evropske unije pa je od takrat v več sodbah ponovno potrdilo nezakonitost splošne in neselektivne hrambe podatkov. Kljub temu več držav članic EU še vedno predlaga reforme svoje zakonodaje, da bi omogočile hrambo podatkov v skladu s sodbami Sodišča EU. Določbe osnutkov ali sprejetih zakonov, ki niso bile v skladu z zahtevami Sodišča Evropske unije, so privedle do pritožb nekaterih organizacij civilne družbe in javnih organov v več državah članicah.

Vlade in organi kazenskega pregona so bili leta 2022 še naprej zainteresirani za uporabo tehnologij za izvajanje nadzora in dostop do podatkov, s katerimi je mogoče prepoznati kriminalne dejavnosti in varnostne grožnje. Čeprav se takšne tehnologije razlikujejo po kontekstu in naravi, lahko resno vplivajo na temeljne pravice posameznikov.

Po eni strani je bilo v razkritjih Pegasus poudarjeno, da morda nekateri javni organi in vlade uporabljajo neciljno vohunsko programsko opremo, ki je splošno razširjena. Po drugi strani pa stalno zanimanje vlad in organov kazenskega pregona za širitev in legalizacijo tehnologij nadzora, ki temeljijo na obsežnem zbiranju občutljivih osebnih podatkov (kot je prepoznavanje obraza), vzbuja pri javnih organih in organizacijah civilne družbe pomisleke v zvezi z zakonitostjo, nujnostjo in sorazmernostjo teh tehnologij. V več državah članicah so organizacije civilne družbe, javni organi in sodišča opozorili na tveganja v zvezi s temeljnimi pravicami, povezana z naprednimi tehnologijami nadzora, zlasti z uporabo nadzornih kamer v javnih prostorih.

MNENJE AGENCIJE FRA 7.4

Institucije EU in države članice bi morale zagotoviti, da vse nove pravne pobude, namenjene povečevanju varnosti posameznikov s tehnologijami za nadzor, spoštujejo temeljne pravice. Zlasti zakoni, sprejeti za uporabo biometričnih podatkov ali tehnologij za prepoznavanje obrazov, bi morali zagotoviti, da se izvajajo ustrezni ukrepi za zaščito pravic do varstva osebnih podatkov in zasebnosti.

Ti zaščitni ukrepi morajo biti predpisani z zakonom, nujni in sorazmerni. Neodvisni nadzorni mehanizmi bi morali zagotoviti, da se uporaba teh ukrepov redno in natančno pregleduje. Posamezniki bi morali imeti možnost pritožbe zoper takšne ukrepe, kadar niso skladni s temeljnimi pravicami, in dostop do učinkovitih pravnih sredstev.

8

OTROKOVE PRAVICE

Število otrok, ki so izpostavljeni tveganju za revščino in socialno izključenost, se je v letu 2022 še naprej povečevalo. Visoki stroški energije in naraščajoča inflacija so dodatno obremenili gospodinjstva, v katerih se družine z otroki srečujejo s težavami pri zadovoljevanju osnovnih potreb. Države članice EU poskušajo obravnavati potrebe otrok in družin, ki imajo težave, tudi prek evropskega jamstva za otroke.

Poleg prihoda otrok, ki so pribežali iz Ukrajine, je še naprej naraščalo tudi število prihodov drugih otrok prosilcev za azil, ki niso iz EU. Zato je več držav članic s težavo zagotavljalo osnovne pogoje za sprejem, v nekaterih državah pa se je nadaljevalo pridržanje otrok v okviru migracij. Evropska komisija je izdala več zakonodajnih predlogov o pravicah žrtev. Države članice so tako sprejele številne zakonodajne ukrepe za zaščito otrok, ki so vključeni v pravosodne sisteme kot žrtve, priče ali so v navzkrižju z zakonom.

MNENJE AGENCIJE FRA 8.1

Evropska komisija bi morala usmerjati in podpirati države članice EU pri izvajanju nacionalnih načrtov za evropsko jamstvo za otroke. To bi moralo vključevati financiranje s sredstvi EU, kot je ESS+, tehnično pomoč in izmenjavo dobrih praks. Izvajanje nacionalnih načrtov bi bilo treba pregledovati v okviru evropskega semestra, ustrezne rezultate spremljanja pa vključiti v specifična priporočila.

Države članice EU bi morale nadaljevati in po potrebi okrepiti sedanje pobude za obravnavanje učinka energetske krize in visoke inflacije na revna gospodinjstva, s posebnim poudarkom na ranljivejših osebah, na primer osebah iz enostarševskih, romskih in migrantskih družin. Če bodo začasni ukrepi uspešni, jih bo mogoče vključiti v socialne politike, med drugim tudi pri izvajanju nacionalnih načrtov za evropsko jamstvo za otroke.

Skoraj vsak četrti otrok (24,4 %) v EU živi na robu revščine ali socialne izključenosti. V preteklosti je bil prisoten trend upadanja, pri čemer je bilo leta 2019 tveganju za revščino ali socialno izključenost izpostavljenih 22,2 % otrok, vendar je trend prekinila pandemija covida-19. Vztrajno visoke stopnje revščine otrok pomenijo obveznosti držav članic EU glede zagotavljanja pravic in dobrobiti otrok (člen 24 Listine Evropske unije o temeljnih pravicah in člen 3 Pogodbe o Evropski uniji) ter cilje socialne politike EU (člen 151 Pogodbe o delovanju Evropske unije).

Izvajanje evropskega jamstva za otroke se je začelo leta 2022. Vse države članice so imenovala nacionalne koordinatorje, 18 držav članic je pripravilo nacionalne akcijske načrte. Nacionalni koordinatorji imajo v nacionalnih upravah različne ravni pristojnosti. Tudi akcijski načrti se razlikujejo po vrstah in vsebini, vendar so številne države članice za izvajanje ukrepov v okviru evropskega jamstva za otroke namenile vsaj 5 % svojih sredstev iz Evropskega socialnega sklada plus (ESS+).

V okviru evropskega semestra 2022 je osem držav članic prejelo specifična priporočila v zvezi s predšolsko vzgojo in varstvom.

Zaradi energetske krize in visokih stopenj inflacije v letu 2022 se je povečalo število otrok, ki živijo v revnih gospodinjstvih. Več držav članic je za reševanje tega položaja sprejelo ukrepe socialne politike, kot so povečanje otroških dodatkov, zagotavljanje enkratnih plačil ali pomoč pri plačevanju računov za ogrevanje.

Otroci migranti in prosilci za azil so še naprej prihajali v Evropo, pogosto v nevarnih okoliščinah. Število otrok, ki so zaprosili za azil, se je leta 2022 znatno povečalo; skupaj jih je bilo 222 100, od tega jih je 39 520 prišlo brez spremstva. Otroci migranti so upravičeni do zaščite po Konvenciji ZN o otrokovih pravicah, Evropski konvenciji o človekovih pravicah, Listini Evropske unije o temeljnih pravicah in zakonodaji EU, kot je direktiva o pogojih za sprejem.

Več držav članic EU je imelo težave pri zagotavljanju ustreznih pogojev za sprejem, vključno z nastanitvijo, kot to zahteva direktiva o pogojih za sprejem. Nekatere države so pridržale otroke z njihovimi družinami ali otroke brez spremstva, predvsem v okviru vračanja ali za identifikacijo in oceno starosti. Evropski in mednarodni organi so izrazili resno zaskrbljenost zaradi slabih pogojev za sprejem v EU. Agencija Evropske unije za azil je povečala operativno podporo državam članicam.

Leta 2022 se je 18 držav članic dogovorilo o prostovoljnem solidarnostnem mehanizmu za podporo premestitvam prosilcev za azil v Sredozemlju in vzdolž zahodnoatlantske poti. Med začetkom premestitev leta 2020 in decembrom 2022 je bilo iz Grčije premeščenih približno 5 040 oseb, vključno s 1 021 otroki z družinami in 1 313 otroki brez spremstva.

Zastopanje otrok brez spremstva, ki je ključni zaščitni ukrep v direktivi o pogojih za sprejem (člen 24) in direktivi o azilnih postopkih (člen 25), se je, kot je ugotovljeno v raziskavi agencije FRA, razvilo v zadnjih letih z razvojem nacionalne zakonodaje. Vendar pa nekateri izzivi ostajajo: pooblastila zastopnika so pogosto omejena na pravno zastopanje, imenovanje zastopnika lahko traja več kot mesec dni, zastopniku je lahko dodeljeno veliko število otrok in usposabljanje novo imenovanih zastopnikov ni zadostno.

MNENJE AGENCIJE FRA 8.2

Države članice EU bi morale za zagotavljanje zaščite otrok prosilcev za azil in otrok migrantov, bodisi z družinami bodisi brez spremstva, nameniti zadostna sredstva EU in nacionalna sredstva. Z dodelitvijo zadostnih sredstev bi bilo treba zagotoviti, da pogoji za sprejem spoštujejo minimalne standarde, določene v direktivi o pogojih za sprejem, zlasti v zvezi z zagotovitvijo ustrezne nastanitve in preprečitvijo pridržanja, in sicer z izvajanjem alternativnih pridržanj. Države članice bi morale zlasti okrepiti prizadevanja za hitro imenovanje usposobljenih zastopnikov s sredstvi za vsakega otroka, ki prispe v EU brez spremstva, in zagotoviti, da se udeležijo šolanja.

MNENJE AGENCIJE FRA 8.3

Sozakonodajalca EU bi morala zagotoviti, da se obstoječe pravice in procesna jamstva za otroke, ki so žrtve kaznivih dejanj, že zajeta v direktivi o pravicah žrtev, direktivi o trgovini z ljudmi in direktivi o spolni zlorabi otrok, okrepijo s predlogi Evropske komisije in drugimi predlogi.

Države članice EU bi si morale bolj prizadevati, da imajo otroci, ki so v navzkrižju z zakonom, dostop do poštenega sojenja z vsemi jamstvi iz direktive o procesnih jamstvih. To vključuje zagotavljanje obveznega multidisciplinarnega usposabljanja za vse vključene pravne in socialne strokovnjake.

Evropska komisija je predstavila več zakonodajnih pobud, ki bodo imele velik vpliv na pravice otrok, vključenih v pravosodne sisteme kot žrtve ali priče kaznivih dejanj: nova pravila za preprečevanje spolne zlorabe otrok na spletu in boj proti njej, nova direktiva o nasilju v družini in revidirana direktiva o trgovini z ljudmi. Več držav članic EU je sprejelo novo zakonodajo na področju otrok žrtev, ki se osredotoča na odzivanje na spolna kazniva dejanja, tudi na spletu, izboljšanje procesnih jamstev in odpravo zastaralnih rokov.

Člen 48 Listine Evropske unije o temeljnih pravicah zagotavlja pomembne zaščitne ukrepe za domnevo nedolžnosti in pravico do obrambe. Člen 24 zahteva, da je treba upoštevati predvsem koristi otroka.

Direktiva o procesnih jamstvih določa številne zaščitne ukrepe za otroke, ki so v navzkrižju z zakonom. Raziskave agencije FRA o izvajanju direktive v praksi opozarjajo na številne izzive, kot so pomanjkanje informacij, primernih za otroke, pomanjkljivosti pri izvajanju individualnih ocen, uhajanje zasebnih informacij v medije ter poročila o slabem ravnanju ali nasilnem vedenju policije. Raziskava je pokazala tudi, da je usposabljanje v določeni meri na voljo, vendar le prostovoljno.

9

DOSTOP DO PRAVNEGA VARSTVA: PRAVICE ŽRTEV IN NEODVISNOST SODSTVA

Leta 2022 so zabeležili nekaj izboljšanja na področju pravic žrtev, zlasti v zvezi z zaščito žrtev s posebnimi potrebami. V zvezi z ženskami kot žrtvami nasilja na podlagi spola so bile sprejete pomembne zakonodajne in politične spremembe na ravni EU in na nacionalni ravni v nekaterih državah članicah EU. Zajemajo objavo predloga EU za novo direktivo o boju proti nasilju nad ženskami in nasilju v družini.

Še vedno obstajajo resni pomisleki glede pravne države in neodvisnosti sodstva v nekaterih državah članicah EU. Sodišče Evropske unije je izdalo prvo sodbo v zvezi s splošnim mehanizmom pogojenosti. Ta mehanizem je splošni režim pogojenosti, ki ščiti proračun EU, če države članice kršijo načela pravne države v zvezi z izvrševanjem proračuna EU. Sodba je potrdila skladnost mehanizma s primarnim pravom EU.

Člen 22 direktive EU o pravicah žrtev in povezane uvodne izjave določajo pravico žrtve do individualne ocene potreb. V skladu s tem morajo države članice individualno oceniti posebne potrebe žrtev po zaščiti in določiti, ali in v kolikšni meri bi žrtve v okviru kazenskega postopka lahko uveljavljale posebne ukrepe.

Leta 2022 je nekaj držav članic sprejelo praktične ukrepe za lažje prepoznavanje žrtev s posebnimi potrebami. Ti ukrepi so vključevali smernice za obravnavo različnih skupin ranljivih žrtev in informacijsko kampanjo, osredotočeno na posebne skupine žrtev.

Vendar izzivi ostajajo. Evropska komisija je v oceni direktive o pravicah žrtev ugotovila več pomanjkljivosti v zvezi z zaščito individualnih potreb žrtev. Te pomanjkljivosti so vplivale na kakovost obravnave žrtev po kaznivem dejanju in med kazenskim postopkom. Komisija v oceni te pomanjkljivosti povezuje s pomanjkanjem znanja o posebnih potrebah med strokovnjaki, kar lahko privede do nezadostnega upoštevanja žrtev. Ocena je opozorila na pomanjkanje posebnih smernic za izvajanje individualnih ocen, premajhno ozaveščenost strokovnjakov o pomenu ocenjevanja in pomanjkanje usposabljanja za strokovne delavce.

MNENJE AGENCIJE FRA 9.1

Države članice EU bi morale žrtvam zagotoviti individualno oceno za opredelitev posebnih potreb po zaščiti. S to oceno bi morale določiti potrebe žrtev po posebnih zaščitnih ukrepih med kazenskim postopkom zaradi posebne ranljivosti. Države članice naj zagotovijo tudi posebne smernice in usposabljanje za strokovnjake, da bi podprle pravico žrtve do individualne ocene.

MNENJE AGENCIJE FRA 9.2

Vse države članice EU, ki so ratificirale Istanbulske konvencije, bi morale spolno nasilje opredeliti kot kaznivo dejanje z uporabo opredelitev posilstva in drugih oblik spolnega nasilja, ki temeljijo na privolitvi. Države članice bi morale tudi zagotoviti, da se vsa namerna spolna dejanja, storjena brez privolitve žrtve, učinkovito preiskujejo, preganjajo in kaznujejo.

MNENJE AGENCIJE FRA 9.3

EU in njene države članice naj si še naprej prizadevajo za sodelovanje pri ohranjanju in okrepitvi neodvisnosti sodstva, ki je ključni sestavni del pravne države in medsebojnega zaupanja. V zvezi s tem naj države članice hitro ukrepajo na podlagi priporočil in ukrepov. Ti vključujejo ukrepe, sprejete v okviru evropskega mehanizma pravne države in v okviru novega mehanizma pogojenosti EU.

Do konca leta 2022 so vse države članice EU podpisale Konvencijo Sveta Evrope o preprečevanju nasilja nad ženskami in boju proti njemu (Istanbulska konvencija), vendar je šest držav članic še ni ratificiralo. V skladu s členom 36 konvencije morajo države pogodbenice inkriminirati vsa dejanja spolne narave, ki se zgodijo brez privolitve ene od vpletenih oseb. Inkriminacijo spolnih dejanj na podlagi takšnih opredelitev, ki temeljijo na privolitvi, zahtevata tudi člena 3 in 8 Evropske konvencije o človekovih pravicah, kot ju razlaga Evropsko sodišče za človekove pravice. To je v skladu s sodobnim razumevanjem spolnega nasilja, ki ne temelji na sili ali podobnih značilnostih.

Sprejemanje opredelitev spolnega nasilja, ki temeljijo na privolitvi, v državah članicah EU napreduje. Leta 2022 so nekatere države članice v zvezi s tem sprejele novo zakonodajo in zakonodajne predloge.

Neodvisno sodstvo je temelj pravne države in dostopa do sodnega varstva (člen 19 Pogodbe o Evropski uniji, člen 67(4) Pogodbe o delovanju Evropske unije in člen 47 Listine EU o temeljnih pravicah).

V več državah članicah EU so se še naprej pojavljali izzivi na področju pravosodja, na primer v zvezi z dojemanjem neodvisnosti sodstva v državah članicah EU, kot je razvidno iz pregleda stanja na področju pravosodja v EU za leto 2022.

Evropska komisija je leta 2022 izdala tretje letno poročilo o pravni državi. Eno od štirih prednostnih področij, obravnavanih v poročilu, je bilo vprašanje pravosodnih sistemov in njihove neodvisnosti. V poročilu sicer pozdravlja pomembne reforme za krepitev neodvisnosti sodstva, vendar opozarja na strukturne pomisleke glede neodvisnosti sodstva, ki so še vedno prisotni v nekaterih državah članicah.

V tem letu je bil sprejet tudi prvi izvedbeni sklep v skladu z uredbo o splošnem režimu pogojenosti. Ta sklep uvaja ukrepe za zaščito proračuna pred posledicami kršitev načel pravne države. Nanaša se tudi na javna naročila, učinkovitost tožilstva in boj proti korupciji na Madžarskem.

10

NAPREDEK PRI IZVAJANJU KONVENCIJE O PRAVICAH INVALIDOV

Zakonodajalec EU je sprejel ukrepe za zagotovitev pravičnih minimalnih plač, med drugim tudi za invalide. Evropski parlament je pred evropskimi volitvami, ki bodo leta 2024, pripravil več novih predlogov za lažje izvajanje Konvencije o pravicah invalidov v EU, tudi v volilni zakonodaji EU. Vendar pa je uporaba sredstev EU za institucionalizacijo še vedno zaskrbljujoča.

Na nacionalni ravni so še vedno velike razlike med stopnjo udeležbe invalidov na trgu dela ter stopnjo udeležbe drugih oseb na trgu dela in v izobraževalnem sistemu. Države članice EU so dosegle omejen napredek pri zagotavljanju ustrezne pomoči in odpravi ločenih pristopov.

Izvajanje direktiv EU o dostopnosti in nacionalnih programov dostopnosti je napredovalo. Vendar so države članice zamudile roke za prenos, napredek pa je še vedno neenakomeren. Države so si močno prizadevale za sprejem oseb, ki bežijo iz Ukrajine, vključno z invalidi. Odbor za pravice invalidov je v seznamu, ki ga je poslal Evropski komisiji, od EU zahteval odgovore na številna vprašanja.

Delovati je začel švedski nacionalni okvir za spremljanje, zato imajo zdaj vse države članice in EU okvir, ki ga zahteva člen 33(2) Konvencije o pravicah invalidov.

Člen 27 Konvencije o pravicah invalidov zahteva, da morajo imeti invalidi možnost za preživljanje s svobodno izbranim ali sprejetim delom na trgu dela in v delovnem okolju, ki je odprto, vključujoče in dostopno invalidom. Odbor za pravice invalidov je to obveznost pojasnil v splošni pripombi št. 8 (2022), vključno z ugotovitvijo, da zaščitena zaposlitev, z eno omejeno izjemo, ni sprejemljiva kot ukrep za spodbujanje zaposlovanja invalidov v skladu s Konvencijo o pravicah invalidov.

Statistični podatki na ravni EU in nacionalni ravni kažejo, da je vrzel v zaposlovanju invalidov še vedno prisotna in trenutno znaša 23,1 odstotne točke. Poleg tega se kljub reformam, namenjenim izboljšanju udeležbe na odprtem trgu dela, še vedno spodbuja segregirano zaposlovanje in invalidom ni zagotovljena zadostna podpora za dostop do trga dela. To velja zlasti za ženske in starejše. Direktiva o minimalni plači bo pripomogla k izboljšanju položaja invalidov, vendar sama po sebi ne bo spremenila nacionalnih praks zaposlovanja.

MNENJE AGENCIJE FRA 10.1

Države članice EU bi morale sprejeti učinkovite ukrepe za odpravo vrzeli v zaposlovanju invalidov s celovitimi in ciljno usmerjenimi ukrepi v vseh gospodarskih sektorjih, da bi dosegle popolno vključenost v zaposlovanje. Evropska komisija bi morala spremljati izvajanje nove direktive o minimalni plači, tudi v zvezi z invalidi. Države članice bi morale v zvezi s tem posebno pozornost nameniti invalidom v skladu s smernicami Odbora za pravice invalidov.

Države članice bi morale v skladu s Konvencijo o pravicah invalidov postopoma ukiniti zaščitene zaposlitve. Vzpostaviti morajo učinkovite ukrepe za vključevanje oseb, ki tam delajo, na odprti trg dela. Pri tem bi morale posebno pozornost nameniti spodbujanju priložnosti za delo za ženske in starejše invalide.

MNENJE AGENCIJE FRA 10.2

Da bi olajšale prehod iz izobraževanja na trg dela, bi morale države članice EU zagotoviti zadostno pomoč študentom invalidom na vseh ravneh izobraževanja. Zagotoviti morajo, da bodo vsa učna okolja v primarnem, sekundarnem in terciarnem izobraževanju vključujoča in v celoti dostopna.

Člen 24 konvencije priznava invalidom pravico do izobraževanja ter zahteva uresničevanje te pravice brez diskriminacije in na podlagi enakih možnosti. Države pogodbenice morajo zagotoviti vključujoč izobraževalni sistem na vseh ravneh in vseživljenjsko učenje.

Vendar se invalidi pri dostopu do izobraževalnih sistemov še naprej srečujejo z velikimi obremenitvami. Manj verjetno je, da bodo dokončali srednješolsko izobraževanje in pridobili diplome, ki so uporabne za polnopravno udeležbo na trgu dela, in manj verjetno je tudi, da se bodo vpisali v visokošolsko izobraževanje ali ga dokončali. Obstajajo tudi izzivi pri prehodu iz izobraževanja na trg dela.

Stavbe in drugi vidiki učnega okolja niso dovolj dostopni za invalide. Države članice še naprej uporabljajo segregirana učna okolja, namesto da bi vlagale v celovit in vključujoč sistem rednega izobraževanja.

MNENJE AGENCIJE FRA 10.3

Države članice EU bi morale v celoti izvajati obstoječo zakonodajo EU na področju invalidnosti, vključno z evropskim aktom o dostopnosti in direktivo o spletni dostopnosti. Na področjih, kot sta javni prevoz in infrastruktura, bi morale v celoti izpolnjevati svoje obveznosti iz člena 9 Konvencije o pravicah invalidov. Evropska komisija bi lahko preučila predloge za razširitev direktiv o dostopnosti na druga področja.

Člen 9 Konvencije o pravicah invalidov določa, da morajo imeti invalidi popoln dostop do družbe, vključno s fizičnim okoljem, prevozom, informacijami in komunikacijami, tudi z informacijskimi in komunikacijskimi tehnologijami in sistemi, ter do drugih objektov in storitev, ki so namenjeni javnosti ali se zanjo opravljajo v mestu in na podeželju. EU je sprejela ustrezne direktive na tem področju, kot sta evropski akt o dostopnosti in direktiva o spletni dostopnosti, in dosežen je bil napredek pri njihovem vključevanju v nacionalno zakonodajo in izvajanju. Vendar je znatno število držav članic zamudilo rok za vključitev evropskega akta o dostopnosti v nacionalno zakonodajo in v prihodnjih letih je treba še doseči napredek, da bi zagotovili njegovo polno izvajanje.

V oceni, ki jo je izvedla Evropska komisija, so bili ugotovljeni tudi pomembni preostali izzivi pri vključevanju direktive o spletni dostopnosti v nacionalno zakonodajo. Opazni so tudi v nacionalnih poročilih. Kljub določenemu napredku ostajajo izzivi tudi na drugih področjih dostopnosti, kot sta širša dostopnost infrastrukture in področje javnega prevoza. EU je izdala zakonodajo na nekaterih področjih.

Leta 2022 je bil na področju varstva temeljnih pravic sicer dosežen napredek, a je bilo hkrati opazno tudi nazadovanje. Poročilo agencije FRA z naslovom *Fundamental Rights Report 2023* (Poročilo o temeljnih pravicah za leto 2023) zajema pregled glavnih dogodkov v EU med januarjem in decembrom 2022 ter izraža mnenja agencije o njih. Poudarja napredek in preostale ovire, s čimer zagotavlja vpogled v glavna vprašanja, ki usmerjajo razprave o temeljnih pravicah po vsej EU.

Letos se osredotoča na posledice vojne v Ukrajini za temeljne pravice EU. V drugih poglavjih so obravnavani Listina EU o temeljnih pravicah; enakost in nediskriminacija; rasizem, ksenofobija in s tem povezana nestrpnost; vključevanje Romov; azil in migracije; informacijska družba, zasebnost in varstvo podatkov; otrokove pravice; dostop do pravnega varstva ter napredek pri izvajanju Konvencije o pravicah invalidov.

SPODBUJANJE IN VARSTVO VAŠIH TEMELJNIH PRAVIC V EU —

Za celotno poročilo agencije FRA z naslovom *Fundamental Rights Report 2023* (Poročilo o temeljnih pravicah za leto 2023) – glej

<https://fra.europa.eu/sl/publication/2023/fundamental-rights-report-2023>.

Glejte tudi povezane publikacije agencije FRA:

- FRA (2023), *Poročilo o temeljnih pravicah 2023 – mnenja Agencije Evropske unije za temeljne pravice*, Luxembourg, Urad za publikacije, <https://fra.europa.eu/sl/publication/2023/fundamental-rights-report-2023-fra-opinions> (na voljo v vseh 24 uradnih jezikih EU);
- FRA (2023), *Fundamental rights implications for the EU of the war in Ukraine* (Posledice vojne v Ukrajini za temeljne pravice EU, Luxembourg, Urad za publikacije, <https://fra.europa.eu/sl/publication/2023/frr-2023-focus-war-in-ukraine> (na voljo v angleščini in francoščini)

Prejšnja letna poročila agencije FRA o izzivih in dosežkih na področju temeljnih pravic v Evropski uniji so na voljo na [spletnem mestu](#) agencije FRA (v angleščini in francoščini).

DODATNE INFORMACIJE

FRA – AGENCIJA EVROPSKE UNIJE ZA TEMELJNE PRAVICE

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Dunaj – Avstrija

Tel. +43 158030-0 – Faks +43 158030-699

fra.europa.eu

facebook.com/fundamentalrights

linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency

twitter.com/EURightsAgency

Urad za publikacije
Evropske unije